

KORPORATIV BOSHQARUVDA AKSIYADORLARNING MANFAATLARI

Abduxalilov Shahboz

Toshkent davlat yuridik universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola korporativ boshqaruv tizimida aksiyadorlar manfaatlarini qanday himoya qilishni o'rganadi. Unda aksiyadorlar huquqlarini himoya qilishning asosiy mexanizmlari, korporativ qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha xalqaro tajriba va korporativ boshqaruvdagi zamonaviy tendentsiyalar o'rganiladi. Minoritar aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish, direktorlar kengashining roli, korporativ ma'lumotlarni oshkor qilish va aksiyadorlik jamiyatlarida shaffoflikni ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan. Xalqaro tajribaga asoslanib, u hozirgi sharoitda korporativ boshqaruvni takomillashtirish yo'llarini taklif qiladi.

Kalit so'zlar: korporativ boshqaruv, aksiyadorlar, aksiyadorlar huquqlari, investorlarni himoya qilish, ozchilik aksiyadorlari, korporativ nazorat, axborotni oshkor qilish, korporativ qonunchilik.

Kirish

Global iqtisodiyotning globallasuvi va xalqaro moliya bozorlarida raqobatning kuchayishi sharoitida korporativ boshqaruvni takomillashtirish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Samarali korporativ boshqaruv tizimining asosiy elementlaridan biri kompaniyaning asosiy egalari sifatida aksiyadorlarning manfaatlarini ta'minlashdir. Aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish darajasi kompaniyaning investitsiya jozibadorligi, barqarorligi va operatsion samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi.

Korporativ boshqaruv - bu aksiyadorlar, direktorlar kengashi, ijro etuvchi organlar va kompaniyaning strategik maqsadlariga erishishga qaratilgan boshqa manfaatdor tomonlar o'rtasidagi munosabatlar tizimidir. Ushbu tizimda aksiyadorlar markaziy rol o'ynaydi, chunki ular kompaniyaning faoliyati va rivojlanishi uchun kapitalni ta'minlaydilar. Shuning uchun ularning manfaatlarini himoya qilish zamonaviy korporativ boshqaruvning eng muhim tamoyillaridan biridir.

So'nggi o'n yilliklarda ko'plab mamlakatlar aksiyadorlar himoyasini kuchaytirishga qaratilgan keng ko'lamlı korporativ qonunchilik islohotlarini amalga oshirdilar. M. Siemens tomonidan 20 ta mamlakatni qamrab olgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, 1995 va 2005 yillar oralig'ida aksariyat mamlakatlar aksiyadorlar himoyasini sezilarli darajada yaxshilagan, bu esa global korporativ boshqaruv amaliyotida ushbu masalaning tobora ortib borayotgan ahamiyatini ko'rsatadi.

Aksiyadorlar manfaatlarini ta'minlashning nazariy asoslari

Aksiyadorlarning korporativ boshqaruvdagi manfaatlarini birinchi navbatda o'z aksiyalarining qiymatini saqlab qolish va oshirish, dividendlar olish va kompaniya faoliyatiga oid muhim qarorlarni qabul qilishda ishtirok etish imkoniyati bilan bog'liq. Zamonaviy korporativ boshqaruv nazariyasi aksiyadorlik jamiyatining samarali

ishlashi investorlar huquqlarini himoya qilishning ishonchli mexanizmlarini yaratmasdan turib mumkin emas deb taxmin qiladi.

Aksiyadorlarning eng muhim huquqlari qatoriga aksiyadorlarning umumiy yig'ilishlarida ishtirok etish huquqi, kompaniya faoliyatiga oid masalalar bo'yicha ovoz berish huquqi, dividendlar olish huquqi, kompaniya faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlarga kirish huquqi va sudda o'z manfaatlarini himoya qilish huquqi kiradi. Xalqaro korporativ boshqaruv standartlari ushbu huquqlarni investorlarni himoya qilish tizimining asosiy elementlari deb hisoblaydi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) korporativ boshqaruv tizimi nafaqat aksiyadorlarning huquqlarini tan olishi, balki ularni amalga oshirishning samarali mexanizmlarini ham yaratishi kerakligini ta'kidlaydi. Xususan, aksiyadorlar kompaniya ustaviga o'zgartirishlar kiritish, kompaniyani qayta tashkil etish, direktorlar kengashi a'zolarini saylash va foydani taqsimlash bo'yicha qarorlarda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak.

Aksiyadorlar manfaatlarini ta'minlashning asosiy mexanizmlari

Aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilishning eng muhim vositalaridan biri bu aksiyadorlarning umumiy yig'ilishidir. Aynan shu organ orqali aksiyadorlar kompaniyani boshqarishda ishtirok etish huquqini amalga oshiradilar. Xalqaro amaliyot shuni ko'rsatadiki, ushbu mexanizmning samaradorligi ko'p jihatdan aksiyadorlarning yig'ilish kun tartibini shakllantirish, zarur ma'lumotlarni o'z vaqtida olish va ovoz berishda ishtirok etish qobiliyatiga bog'liq.

Korporativ boshqaruvdagi hozirgi tendentsiyalar aksiyadorlarning korporativ jarayonlarda ishtirokini kengaytirish zarurligini ko'rsatadi. Bir qator mamlakatlar aksiyadorlarning qaror qabul qilishdagi ishtirokini oshirish uchun elektron ovoz berish, yig'ilishlarda masofadan turib ishtirok etish va boshqa raqamli mexanizmlardan faol foydalanmoqda.

Kompaniya faoliyatining shaffofligini ta'minlash alohida ahamiyatga ega. Oshkor qilish aksiyadorlarga kompaniyaning moliyaviy holati, faoliyat natijalari va rivojlanish istiqbollari haqida ishonchli ma'lumot olish imkonini beradi. Kompaniyada shaffoflik darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, rahbariyat va nazorat qiluvchi aksiyadorlar tomonidan suiiste'mol qilish xavfi shunchalik past bo'ladi.

Mustaqil direktorlar instituti ham muhim rol o'ynaydi. Mustaqil direktorlar kengashi a'zolari kompaniya faoliyatini ob'ektiv ko'rib chiqishga yordam beradi va rahbariyat va aksiyadorlar o'rtasidagi manfaatlar to'qnashuvi ehtimolini kamaytiradi. Ko'pgina mamlakatlarda mustaqil direktorlarning mavjudligi samarali korporativ boshqaruvning majburiy elementi hisoblanadi.

Minoritar aksiyadorlarning manfaatlarini himoya qilish

Korporativ boshqaruvdagi eng qiyin masalalardan biri bu ozchilik aksiyadorlarining manfaatlarini himoya qilishdir. Katta ulushga ega yirik aksiyadorlardan farqli o'laroq, ozchilik aksiyadorlari ko'pincha kompaniya faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega emaslar. Bu ularning huquqlari va qonuniy manfaatlarini buzilishi xavfini tug'diradi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, minoritar aksiyadorlarni himoya qilish uchun turli xil huquqiy mexanizmlar qo'llaniladi. Bularga navbatdan tashqari aksiyadorlar yig'ilishini talab qilish huquqi, boshqaruv organlarining qarorlari ustidan shikoyat

qilish huquqi, kompaniya rahbariyatiga qarshi da'volar qo'zg'atish imkoniyati va korporativ nazoratdagi o'zgarishlar paytida aksiyalarni majburiy qaytarib sotib olish mexanizmlari kiradi.

Aksiyalarni qaytarib sotib olishning majburiy taklif mexanizmi alohida ahamiyatga ega. Ushbu mexanizm nazorat ulushini sotib oluvchi investorni qolgan aksiyadorlarga o'z aksiyalarini adolatli shartlarda sotish imkoniyatini taklif qilish majburiyatini yuklaydi. Bu kompaniyaning mulkchilik tuzilishi o'zgarganda ozchilik aksiyadorlarining manfaatlarini himoya qiladi.

Bundan tashqari, yirik aksiyalar to'g'risidagi ma'lumotlarni majburiy ravishda oshkor qilish samarali himoya chorasi hisoblanadi. Bu aksiyadorlarga kompaniyaning mulkchilik tuzilmasidagi o'zgarishlar haqida tezkor xabardor bo'lish va asosli investitsiya qarorlarini qabul qilish imkonini beradi.

Aksiyadorlar manfaatlarini ta'minlash bo'yicha xalqaro tajriba

Dunyoning yigirma mamlakati qonunchiligining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, aksiyadorlarni himoya qilish darajasi davlatning iqtisodiy rivojlanish darajasiga, huquqiy tizimning xususiyatlariga va korporativ boshqaruvning tarixiy an'analarga qarab sezilarli darajada farq qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlar odatda rivojlanayotgan mamlakatlarga qaraganda aksiyadorlarni himoya qilishning yuqori darajasini ta'minlaydi. Shu bilan birga, milliy korporativ boshqaruv tizimlari o'rtasida bosqichma-bosqich yaqinlashish tendentsiyasi kuzatilmoqda. Ko'pgina mamlakatlar xalqaro standartlarni faol ravishda joriy etmoqda va muvaffaqiyatli xalqaro amaliyotlarni qo'llamoqda.

AQSh, Buyuk Britaniya, Kanada, Fransiya va Yaponiya kabi rivojlangan fond bozorlariga ega mamlakatlarning amaliyoti alohida qiziqish uyg'otadi. Bu mamlakatlar samarali korporativ qonunchilik, rivojlangan sud tizimi va yuqori darajadagi axborot oshkor etilishini o'z ichiga olgan investorlarni himoya qilishning keng qamrovli mexanizmlarini ishlab chiqqan.

So'nggi yillarda rivojlanayotgan mamlakatlar ham aksiyadorlarni himoya qilishda sezilarli yutuqlarga erishdilar. Korporativ qonunchilikdagi islohotlar biznes shaffofligini oshirishga, kompaniya rahbarlarining javobgarligini kuchaytirishga va investorlar uchun qo'shimcha kafolatlar yaratishga qaratilgan.

Korporativ boshqaruvning zamonaviy muammolari

Aksiyadorlarni himoya qilishda sezilarli yutuqlarga qaramay, zamonaviy kompaniyalar bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Ulardan biri egalari va menejerlar o'rtasidagi manfaatlar to'qnashuvidir. Kompaniya rahbarlari o'zlariga shaxsan foyda keltiradigan, ammo aksiyadorlar manfaatlariga mos kelmaydigan qarorlar qabul qilishlari mumkin.

Yana bir asosiy muammo yuqori darajada jamlangan mulkchilikka ega kompaniyalarda ozchilik aksiyadorlarining yetarli darajada himoyalanganligi bo'lib qolmoqda. Bunday muhitda nazorat qiluvchi aksiyadorlar o'z mavqeidan foydalanib, boshqa investorlar hisobidan ustunlikka erishishlari mumkin.

Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va yangi texnologiyalarning joriy etilishi korporativ boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirishni talab qiladi. Bu esa axborotni oshkor qilish, aksiyadorlar

yig'ilishlari va korporativ ma'lumotlarning kiberxavfsizligini ta'minlashga yangi yondashuvlarni ishlab chiqishni taqozo etadi.

Xulosa

Shunday qilib, aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish zamonaviy korporativ boshqaruvni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biridir. Aksiyadorlar huquqlarini samarali himoya qilish kompaniyalarning investitsiya jozibadorligini oshirishga, moliyaviy bozorlarni rivojlantirishga va investorlar ishonchini oshirishga yordam beradi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli korporativ boshqaruv bir nechta omillarning uyg'unligiga asoslangan: samarali qonunchilik, kompaniya faoliyatining shaffofligi, direktorlar kengashi tomonidan mustaqil nazorat va investorlar huquqlarini sud orqali himoya qilishning ishlab chiqilgan mexanizmlari.

Korporativ boshqaruvni yanada takomillashtirish uchun minoritar aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilishga, axborotni oshkor qilishni ko'paytirishga va zamonaviy boshqaruv texnologiyalarini joriy etishga alohida e'tibor qaratish kerak. Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish kompaniyalarning barqaror rivojlanishiga va umuman milliy iqtisodiyotni mustahkamlashga hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Siems MM Dunyo bo'ylab aksiyadorlarni himoya qilish ("Leksimetrik II"). Biznes tadqiqotlari markazi, Kembrij universiteti ishchi hujjati № 359. – Kembrij, 2007.
2. OECD korporativ boshqaruv tamoyillari. – Parij: OECD nashriyoti.
3. Bebchuk LA Aksiyadorlar kuchini oshirish uchun asos // Garvard huquq sharhi. – 2005.
4. Bainbridge SM direktori ustuvorlik va aksiyadorlarning vakolatlaridan mahrum qilish // Harvard Law Review. – 2006.
5. OECD Korporativ boshqaruv bo'yicha faktlar to'plami. – Parij: OECD nashriyoti.
6. Velasco J. Aksiyadorning asosiy huquqlari // UC Davis qonun sharhi. – 2006.